

МОКТА НА ОЧИТЕ ВО ДРАКУЛА НА БРАМ СТОКЕР

Наталија Поп Зариева¹, Драган Донеv², Крсте Илиев³, Кристина Костова⁴,
Марија Крстева⁵

¹ Филолошки факултет, Универзитет “Гоце Делчев“, Штип
natalija.popzarieva@ugd.edu.mk

² Филолошки факултет, Универзитет “Гоце Делчев“, Штип
dragan.donev@ugd.edu.mk

³ Филолошки факултет, Универзитет “Гоце Делчев“, Штип
krste.iliev@ugd.edu.mk

⁴ Филолошки факултет, Универзитет “Гоце Делчев“, Штип
kristina.kostova@ugd.edu.mk

⁵ Филолошки факултет, Универзитет “Гоце Делчев“, Штип
marija.krsteva@ugd.edu.mk

Апстракт: Вампирите од народните легенди и нивните претставници во литературата немаат многу заеднички карактеристики, но еден аспект од митологијата кој што бил засилен во англиската литература на дваесеттиот век е улогата на очите на вампирот. Вампирскиот поглед кој ја наведува жртвата во легендите, прераснува во чест мотив во литературата каде очите на вампирот го обземаат ликот, превземаат целосна контрола над него, и го наведуваат кон негово сопствено уништување. *Дракула* на Брам Стокер се базира на оваа карактеристика во претставувањето на очите на ликовите и воедно го вклучува и народното верување во “зло око“ со цел да ја претстави борбата на доброто против злото. Уникатниот начин да се наслика сатанската сила во очите на вампирот кај Стокер е надополнета со сексуална конотација на зажарените очи на вампирите, кои сјаат од жед за згаснување на сексуална желба која воедно значи и згаснување на жед за крв, односно храна. Овој труд има за цел да ги претстави и анализира различните претставување на очите во *Дракула*, и да даде објаснување за нивната импликација во вампирскиот мотив и темата на делото.

Клучни зборови: *вампиризам, добро наспроти зло, сексуални конотации, замаглен вид*

THE POWER OF THE EYES IN BRAM STOKER'S DRACULA

Natalija Pop Zarieva¹, Dragan Donev², Krste Iliev³, Kristina Kostova⁴, Marija Krsteva⁵

¹ Faculty of Philology, “Goce Delcev” University, Stip
natalija.popzarieva@ugd.edu.mk

² Faculty of Philology, “Goce Delcev” University, Stip
dragan.donev@ugd.edu.mk

³ Faculty of Philology, “Goce Delcev” University, Stip
krste.iliev@ugd.edu.mk

⁴ Faculty of Philology, “Goce Delcev” University, Stip
kristina.kostova@ugd.edu.mk

⁵ Faculty of Philology, “Goce Delcev” University, Stip
marija.krsteva@ugd.edu.mk

Abstract: Vampires from folk legends and their literary representations do not share much common ground. Yet there is one mythological aspect which has been amplified in English literature in the twentieth century, and that is the role of the ocular images of the vampire. The vampire's look which allures the victim in legends, has grown into a recurrent motif of vampire literature, where the vampiric ocular images embrace the characters, undertake complete control over their victims, and entice them in their self-destruction. Bram Stoker's *Dracula* is based on the idea of ocular images and the folkloric belief of the evil eye, which it utilizes to depict the battle between good and evil. Stoker's unique way to describe the demonic power of the vampires' eyes is complemented with the sexual connotations of the vampires' red eyes, burning with desire to satisfy their lust which simultaneously means satisfying the need for blood, that is hunger. This paper aims to present and analyze the various depictions of the eyes in *Dracula*, as well as offer explanations for their implications to the vampire myth and the theme of the novel.

Key words: vampirism, good versus evil, sexual connotation, blurred vision

Вовед

Дракула, збор кој станал синоним за бесмртност, е една од најпознатите приказни во "вамписката литература." Во минатото ова дело било занемарено, не претставувало посебен интерес ниту на проучувањата на романот од деветнаесеттиот век ниту пак како готско дело (Марфи, 1979). Но, кон крајот на минатиот век голем дел од академското внимание е насочено кон овој роман. Уште во 1918 Монтаг Самерс (*The Vampire-His Kith and Kin*, 1925) забележал дека *Дракула* станува т.н. домашен збор, односно, термин често употребуван во секојдневниот живот. Оттогаш *Дракула* поттикнал безброј разновидни и интересни интерпретации. Маргарет Картер (*Shadow of a Shade*, 1976) тврди дека уникатното дело на Стокер се темели на фактот што Дракула е "во голема мера човечки, а во исто време е претставен како фантастична инкарнација на злото" (1976, стр. 63). Давендра Варма инсистира дека Дракула претставува "самотија на злото," и дека во секој од нас има по малку од Дракула (1970, xxviii). Карол Сенф (*Dracula: The Unseen Face in the Mirror*, 1977) ја развива идејата дека иако вампирот е "Мр. Нуде" на човечката природа, главниот концепт не е злото наспроти доброто, туку нивните сличности. Делото се темели на суптилни сексуални конотации, како што и легендите за вампирите се обременети со еротски ноти и сексуални импликации. За разлика од неговите претходници како *Кристалел* и *Кармила* кои нй претставуваат лезбејски врски, *Дракула* е класичен пример на хетеросексуален пристап кон темата. Хатлем (*The Return of the Repressed/Oppressed in Bram Stoker's Dracula*, 1980) тврди дека самиот *Дракула* е метафора за сексуалност, особено неговата темна садо-мазохистичка страна. А пак, Сенф (1977) истакнува дека Дракула се здобива со контрола врз останатите ликови и доминира преку сексуалноста.

Моќта на очите

Мина е главниот женски лик во делото, околу кого се судираат двете спротивставени сили, доброто, прикажано преку Групата ловци на вампири, и злото, прикажано во ликот на Дракула и жените-вампири во Трансилванија. Иако нагласениот мотив на очи ги опфаќа скоро сите ликови во делото, влијанието на очите на Мина е она кое што служи да фрли светло на триумфот

на доброто над злото. Најчестото претставување на мотивот очи кај Дракула е во вид на распламтени алови очи кои изразуваат зла копнеж за доминирање. Харкер, на неговото патување кон Карпатите, забележува дека патниците во кочијата прават крст со раката за да ги чува од злото око. Од една страна, Стокер го користи мотивот „зло око“ да ја претскаже и нагласи моќта на Дракула, неговата темна сила, од друга страна пак, распламтените очи се конотација за распламтена жед за човечка крв. Според фолклорното верување разгорените црвени очи се знак на демонските пламени на вечното проклетство, состојбата на вампирот бескрајно да скита меѓу мртвите и живите. Стокер им ја доделува оваа карактеристика на антагонистите во романот, но воедно ја создава паралелата со зажарените очи кои ја изразуваат неговата потреба за задоволување жед и копнеж за телесно поседување.

При првиот напад на Мина, дури нејзиниот сопруг лежи несвесен на подот, очите на Дракула сјаат со демонска страст; после првиот напад на Луси, Мина го гледа неговото бело лице со зажарени очи, и импресијата која ќе ѝ се вреже засекогаш се неговите црвени очи кои ги гледа и во отсјајот на сонцето на прозорците од црквата во Витби. По убиството волкот во зоолошката градина, чуварот се сеќава на човек со суров, ладен поглед и црвени очи. Овој црвен отсјај во неговите очи ја отсликува и предвестува неговата перверзна жед. Дури и во нејзиниот сон, Дракула се појавува прво во вид на утринска магла која низ која гледа светлина во форма на црвено око. Сексуалната импликација на црвената боја во нејзиниот сон преминува во гротескно извртување на Библијата “столб од облак дење и столб од оган ноќе“ (стр. 229) е директна алузија на „И Господ одеше пред нив во вид на столб од облак за да ги води дење и во огнен столб за да им даде светлина ноќе, за да можат да патуваат дење или ноќе (Мојсеева 1, 13: 2). Овде, сексуалниот интензитет е второстепен после желбата за узурпирање на господовата сèприсутност.

Постојат многу сцени кои посочуваат кон демонската моќ на Дракула претставени со румената боја кои имаат сексуална конотација—зажарените очи на Грофот воедно зрачат и топлина, зажештена моќ полна со омраза. Ова е отсликано во неговите зборови: „Мојата одмазда штотуку започна! Ја ширам низ вековите, и времето е на моја страна. Вашите девојки кои сите вие ги сакате се веќе мои, а преку нив и ти и другите ќе бидете мои“ (стр. 271). Приказите на неговите очи се импликација за опасната закана која Дракула ја претставува. Кога Харкер се пресекува при бричење, очите на вампирот сјаат со демонска похота; исто така, кога ги наоѓа жените-вампири како желно се ситат на голиот врат на Харкер, неговите очи го имаат истиот сјај.

Ликот на Џонатан Харкер е исто така доловен со слики на визуелна активност, иако малку посуптилно. На пат кон замокот на Дракула, младиот чиновник не може да верува на веродостојноста на својот вид, забележувајќи го легендарниот син пламен, тој не може да си поверува и мисли дека неговите очи го измамиле. Стоејќи пред замокот кој изгледа како некое привидение, тој почнува да ги трие очите во недоверба на сопствената перцепција. Како што реалноста станува вистинита за него, тој одлучува за единствениот план: „да го чува знаењето и стравовите за себе, а очите отворени “ (стр. 29). Одлуката да ги држи очите отворени и свесни за злото кое го опкружува ќе биде само

краткорочна затоа што наскоро тој ќе стане плен на супериорната визуелна моќ на вампирот. Слично, при средбата со жените-вампири во замокот, Харкер е целосно потчинет на нивната сексуална енергија. Тој чувствува „разгорена желба да биде бакнат од тие црвени усни“ (стр. 39), и целосно предаден тој признава “Тивко лежев, гледајќи под трепките во агонија на пријатно исчекување“ (стр. 39). Исплашен, тој не може да ги подигне трепките и да погледне и едноставно ги затвора очите. Тој е целосно обземен, и кога Грофот се појавува, Харкер „неволно ги отвара очите“ (стр. 41). Присуството на Дракула е надмоќно и Харкер поразено заклучува дека има нешто во очите на Дракула кое го прави негов заробенник. Средбата на Харкер со Дракула е драматична, и после патувањето до Трансилванија тој чувствува како секоја негова одлучност е исцедена од неговите очи. При средбата со Грофот во Лондон, тој чувствува дека очите ќе му „испрснат од очните празнини“ (стр. 155), а Мина целосно вознемирена на пат кон дома забележува “после неколку минути поглед во празно, очите на Џонатан се затвораат“ (стр. 157). Харкер се двоуми дали да им верува на сопствените очи.

Ван Хелсинг е водачот во потрагата за триумф на доброто против злото. Тој најчесто не е претставен како жртва на визуелната моќ на Дракула. За разлика од другите ликови кои често се прикажани со очи полни солзи после средбата со Дракула, Ван Хелсинг е лик кој успешно одолева на моќниот поглед на вампирот. По смртта на Луси доктор Сивард објаснува дека Ван Хелсинг веројатно не ја сакал толку колку тој, па затоа нема потреба од солзи “и затоа немаше солзи во неговите очи“ (стр. 151). Бентли (1972) и Вулф (1972) посочуваат на фактот дека Ван Хелсинг впрочем, како и останатите кои дарувале крв за Луси, претставува еден од незините „сопрузи“ преку импликациите на размена на телесни течности при сексуалниот чин и размената на течности при крводарувањето. Но, Ван Хелсинг не е прикажан обземен со емоции како останатите ликови. Иако го гледаме како липа по нападот на Луси од Дракула, „неговите очи се суви“ (стр. 126). Очи замаглени со солзи кај Стокер е мотив за заматен поглед и неспособност за објективна перцепција. Ван Хелсинг потсеќа на Генерал Шпилсдорф од *Кармила* во неговата одлучност да го истреби злото на вампирот, и неговата цврстина и насоченост кон таа цел се гледа во неговите очи. При трансфузиите на Луси, тој стои со очи вперени кон пациентот. За време на сесијата на хипноза на Мина, тој не ги одделува очите од нејзиното лице; но иако е целосно фокусиран на случувањата, дури и тој не е имун на визуелната моќ на вампирот. Кон крајот на романот, при потрагата на Дракула назад во Трансилванија, Харкер речиси подлегнува на влијанието на жените-вампири: “Тој паѓаше во сон, сон со отворени очи на некој кој се препушта на сладострастна обземеност“ (стр. 324). Ова е сон со отворени очи затоа што жртвите на Дракула се препуштаат на неговата волја свесно и доброволно.

Стокер вешто ја употребува илустрацијата на очите за суптилно да ги реализира своите идеи и теми, но вистинската сила на неговиот симболизам—идејата за доброто наспроти злото—е претставена преку претставување на очите на женските ликови во романот. Кај Мина и Луси употребата на изгледот на очите е очигледна. Преку слики на визуелна перцепција живо е доловена

борбата меѓу темнината и светлината, а освен тоа и јасни сексуални призвучи се нагласени во паралелата и контрастот меѓу моралните и смртни Мина и Луси пред да станат жртви на Дракула, и нивната сладострасна појава откако стануваат жртви на Дракула.

Влијанието на Дракула врз Луси е забележливо од самиот почеток. Месечерењето како знак на опседнатост од демонски сили е една од манифестациите кај Луси, а кога Мина ја наоѓа во дворот на старата црква, едвај успева да ја разбуди. Таа опишува: “Таа ја протресе посилено, сè дури таа не конечно не ги отвори очите и се разбуди“ (стр. 93). Откако запаѓа под контрола на Дракула, Луси го има оној “повлечен, истоштен поглед во нејзините очи” (стр. 96). Тој не е само показател на нејзините емоции, туку и знак за нејзината трансформација од смртник во вечно проколнатата состојба на вампирите. При првиот преглед од доктор Сивард таа ги сокрива своите очи, како да прикрива некој срам. Суштината на ликот на Луси изгледа како да е содржана во нејзиниот поглед. Стокер употребил јак контраст во споредбата на описот на очите на жените-вампири и смртните женски ликови. Гаил Грифин (*‘Your Girls That You All Mine:’ Dracula and the Victorian Male Sexual Imagination, 1980*) го забележала значењето на визуелниот имиџ на ликовите, нагласувајќи дека викторијанските „добри“ жени не се никогаш опишани со крут поглед во Стокер. За разлика од жените-вампири, кои Харкер ги среќава на почетокот од романот, кои го замајуваат со нивниот крут поглед, со нивните „големи темни продорни очи, кои изгледаат речиси црвени наспроти бледата жолтеникава месечина“ (стр. 30). Ван Хелсинг користи сличен еротски опис кога наидува на нив на крај од наративот. Во делото постои јасна дистинкција меѓу нежните, чувствителни очи на смртните женски ликови и крутиот, блуден и немирен поглед на жените-вампири. Оваа метафоричка употреба на изгледот на очите му дава јасен поглед на читателот за дијаметрално спротивставената поделеноста на ликовите како добри или зли.

Во промената на Луси од смртна состојба во бесмртна вампирска состојба, прогресот на злото на вампиризмот се гледа во нејзините очи. Нејзината доблест се отсликуваше во „благит поглед во нејзините очи“ (стр. 142). Кога почнува да месечари нејзините очи „веднаш добиваат тап и крут поглед“ (стр. 147), а при нејзината трансформација очите на Луси се „нечисти и полни со пеколни огнови“ (стр. 189).

Илустрација на очите на Луси, иако впечатлива, е ограничена во однос на асоцијациите со погледот на Мина. Веројатно поради фактот што Мина претставува најзначајниот женски лик во делото, сликите со визуелна перцепција на Мина се многу поразновидни. Кога двете девојки седнати на Источниот гребен ја забележуваат темната фигура, Луси ги забележува неговите црвени очи и извикува: “Неговите црвени очи повторно! Исти се,” (стр. 95) а Мина пак не вели ништо, „само го следи погледот на Луси“ (стр. 95). Оваа сцена е иронија на случките кои ќе следат во нивните животи затоа што Мина всушност ќе го следи истиот несреќен тек на настани од животот на Луси. Но, онаму каде Луси подлегнува на злите сили, Мина наоѓа сила да се избори. Лаонард Вулф (1972) ја објаснува различната судбина на ликовите со фактот дека Мина се наоѓа заштитена од злото на вампиризмот со религиозниот чин на

брачните завети, за разлика од Луси која во моментот на вампирскиот напад е сеуште немажена.

Можеби најдобриот показател за карактерот на Мина и идејата на Стокер се гледа кога таа и покрај опасната состојба на својата душа, веќе е нападната од Дракула и делумно заразена со „вампиризам“, сепак несебично наоѓа зборови на жалење за Дракула— “Кутрата душа која го создаде сето ова страдање е најжален случај од сите“ (стр. 272). Кога Мина ја кажува оваа вистинита изјава—воедно суштина на темата на Стокер, таа го погледнува Харкер „со очи попривлечни од кога и да е“ (стр. 273). Мина е лик кој побудува привлечност кај сите машки ликови, и на некој начин станува „сурогат мајка-невеста“ на целата група (стр. 118). Пред да потпадне под влијание на Дракула, таа е прикажана во разни светла: како весела пријателка, среќна и внимателна девојка, загрижена свршеница, вљубена жена, но никогаш не е прикажана со насолзени очи. Таа прв пат почнува да роне солзи кога дознава за смртта на Луси. Иако е природно да се жали за смртта на пријателка, солзите на Мина се предвесници на солзите кои ќе следат. Тие исто така потсетуваат на солзите пролеани од Лора во *Кармила* на ЛаФану.

Во делото на Стокер, солзите се употребени да означат замаглен поглед и да се затскрие ширењето на злото. Мина ја покажува оваа промена по првата посета на Дракула. Несвесна за злото што ја обзема, таа почнува да липа и не може да се воздржи “Еве сега, повторно плачам! Не знам што ми стана денес“ (стр. 228). Дури кон крајот на нивното патување во Трансливанија, Харкер ќе заклучи дека „веќе не смее да има повеќе солзи, освен ако Господ дозволи да капат од среќа“ (стр. 312).

Стокер употребил уште една невообичаена карактеристика на очите на Мина. Таа има способност навистина „да гледа“ кога нејзините очи се затворени—посебна телепатска способност и поврзаност со Дракула. Кога Дракула се приближува на првата посета, таа тврди дека ги затвора очите, но сеуште гледа преку очните капаци: “Ги затворив очите, но сеуште можев да гледам преку очните капаци“ (стр. 229). Најмоќен пример на внатрешното око на Мина е способноста да навлезе во свеста на Дракула дури е под хипноза. За време на состојба под хипноза, нејзините очи „полека се затвараат,“ (стр. 275) а кога ги отвора очите „погледот ѝ е далечен“ (стр. 275), и ја восприема само свеста на Дракула. Мина има „внатрешно око“ за светот што ја опкружува, што се покажува во извесни моменти во делото како пречка. Во бегството кон Трансливанија, Дракула го користи ова за да „гледа“ преку очите на Мина. Тој знае дека „таа може повеќе да види . . . отколку тој . . . затворен во ковчег“ (стр. 293). Финалната и најзначајна сцена која ги вклучува очите на Мина ја преставува Мина како сила која е дијаметрално спротивна на Дракула—нејзината добрина наспроти неговото зло. За разлика од неговите очи кои се опишани како зажарени и разгорени со пеколни пламени, очите на Мина се опишани со поими како светлина и сјај на чистота. Дури и кога го губи јасниот вид поради солзи, дури и кога нејзиниот вид станува покрут поради вампирското влијание, низ целото страдање низ кое минува, нејзините очи остануваат светли— светли од надежта и увереноста дека доброто на крај ќе надвлее. Во разговорот со Ван Хелсинг, „очите на Мина засветуваат со

страста на маченик“ (стр. 253), а после првата сесија на хипноза, „нејзините очи светат со духовна сила како поларни ѕвезди“ (стр. 287). Нејзините очи сјаат со светлината на рајот. Уште еден доказ за поларизираната разлика меѓу очите на Мина и Дракула следува во финалната средба со Дракула. И покрај деградирачките ефекти од вампирското влијание, Мина кон крајот изгледа „слаба и бледа,“ (стр. 325) сепак нејзините очи зрачат чистота, добронамерност и доблест кои што ќе издржат во нејзината ослабена состојбата.

Заклучок

Примарната употреба на изгледот на очите на ликовите во романот *Дракула* на Брам Стокер е илустрација на конфликтот меѓу доброто и злото, доблеста наспроти корумпираноста. Стокер креативно ја пренесува библиската вистина содржана во Житието на Матеј:

Светилото на телото е окото. И така, ако твоето око е бистро, целото твое тело ќе биде осветлено; ако, пак, твоето око биде лошо, целото тело ќе ти биде темно. И така, ако светлината, што е во тебе, е темнина, тогаш каква ли ќе е темнината (6:22-23)

Но, кај *Дракула* конотацијата на очите не останува едноставна и еднострана. Очите на вампирите воедно изразуваат и еротска привлечност и желба за задоволување на два нагони, за храна и репродукција, затоа што со задоволување на потребата за храна, со конзумирање на човечка крв, се создаваат нови вампири. Очите како орган за перцепција ја имаат и моќта за осознавање на вистината, па во романот јасниот вид е метафора за веродостоен поглед на светот, а замаглениот вид, најчесто со солзи, симболизира оневозможност за реално перцепирање на состојбите што ги опкружуваат ликовите. И најчесто во борбата за надвладување на злите сили, успеваат ликовите кои се карактеризирани како силни, со цврсти и неразнишани ставови кои се гледаат во нивните очи, но и со чисто срце. Во тој однос, Мина е поставена на пиедестал, како идеален лик кој успева да се спротивстави на надмоќниот поглед на Дракула.

Користена литература

Bentley, C. F. (1972). "The Monster in the Bedroom: Sexual Symbolism in Bram Stoker's *Dracula*." *Literature and Psychology*. Vol. 22. pp. 27-31.

Carter, M. L. (1976). *Shadow of a Shade: A Survey of Vampirism in Literature*. New York: Gordon Press.

Devendra V. (Ed.). (1970). *Varney the Vampire or the Feast of Blood*. New York: Arno Press. p. xxviii.

Griffin, G. (1980). "'Your Girls That You All Mine': *Dracula* and the Victorian Male Sexual Imagination." *International Journal of Women's Studies*. Vol. 3. p. 463.

Hatlem, B. (1980). "The Return of the Repressed/Oppressed in Bram Stoker's *Dracula*." *Minnesota Review*. Vol. 15. pp. 80-97.

LeFanu, J. S. (1977). "Carmilla." In his *In A Glass Darkly*. Vol. III. New York: Arno Press.

Murphy, B. (1976). "The Nightmare of the Dark: The Gothic Legacy of Count Dracula." *Odyssey: A Journal of the Humanities*. Vol. 1, No. 2. pp. 9-15.

Senf, C. (1977). "Dracula: The Unseen Face in the Mirror." *Journal of Narrative Technique*. Vol. 9. pp. 160-170.

Summers, M. (1925). *The Vampire-His Kith and Kin*. London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co.

Wolf, L. (1972). *A Dream of Dracula*. Boston: Little, Brown a Company.

Wolf, L. (1975). *The Annotated Dracula by Bram Stoker*. New York: Clarkson.